

TENDENCIJE I PRAVCI RAZVOJA DOBROVOLJNOG PENZIJSKOG I ŽIVOTNOG OSIGURANJA U BOSNI I HERCEGOVINI

SAŽETAK

Od svih strahova utemeljenih na svjetskoj ekonomskoj krizi, onaj o tome da je transformacija penzionih fondova “žarište budućih svjetskih kriza” je najviše izvjestan.

Problem reforme postojećih PIO fondova je usložen činjenicom da je ljudski vijek sve duži, a broj nezaposlenih sve veći širom svijeta, kao rezultat korištenja modernih tehnologija i napretka medicine.

Stanje u postojećim PIO fondovima u BiH je dugoročno neodrživo, pa stoga proces reformi mora krenuti odmah. Postojeći model u svijetu podrazumijeva postojanje tri stuba na koja se oslanja finansijska i socijalna zaštita građana. Prva dva stuba su obavezna i od država propisana, a treći je dobrovoljan i podrazumijeva štednju u dobrovoljnim penzijskim fondovima ili u policama životnog osiguranja.

Reforma postojećeg penzijskog osiguranja u primjeru EU podrazumijevaju “dulji radni vijek i štednju za privatnu penziju” kao odgovor na krizu koja nadolazi u ovim fondovima.

I BiH razmišlja na sličan način, mada trenutna legislativa podrazumijeva samo prvi i treći stub zaštite penzionera. U trećem stubu samo u RS-u postoji zakonom riješen sistem uspostave dobrovoljnih penzijskih fondova i spremnost entiteta da stimuliše ulaganje u njega.

Tako se ulaganja u police životnog osiguranja sa štednjom javljaju kao jedini realni komplement (suplement) postojećem sistemu PIO fondova.

Rast tržišta životnih osiguranja u BiH je konstantan zadnjih godina. To je rezultat angažmana austrijskih osiguravajućih društava, ali i povećane svijesti ljudi da se od penzije neće moći živjeti.

U proteklom periodu i ona mala poboljšanja u sferi unapređenja tržišnog okruženja za rast životnih osiguranja su nestala ili zamrla, jer se fokus državne (entitetske) politike okrenuo ka ispunjavanju uslova koja je MMF postavio u restrukturiranju javne potrošnje.

Svi izazovi ovog procesa doveli su do toga da su se osiguravajuća društva (mahom individualno) prilagođavala novonastaloj situaciji kreacijom produkata koja mogu dugoročno zadovoljiti potrebe za zaštitom od rizika smrti, bolesti i nezgode, ali i obezbjediti privatnu rentu kao oblik penzijskog rješenja u budućnosti.

SUMMARY

Of all the fears based on the worldwide economic crisis the transformation of the pension funds as the “center of future global crisis” is most likely.

The problem of reform of the existing pension funds is compounded by the fact that human life is getting longer and the number of unemployed increasing worldwide as a result of the use of modern technology and medical advances.

The situation in the existing PIO funds in BiH is unsustainable in the long run and hence the reform process must begin immediately. The existing model in the world implies the existence of the three pillars on which it relies financial and social protection of citizens. The first two pillars are obliged and regulated by the state, and the third is voluntary and involves savings in pension funds or life insurance policies.

The reform of existing pension insurance in the case of the EU imply “a longer working life and private savings for retirement” as a response to the crisis that’s coming into these funds.

And BiH is considering a similar way, although current legislation includes only the first and third pillars of the protection of pensioners. In the third pillar only in the RS there is a legally resolved to establish a system of voluntary pension funds and the willingness of entities to stimulate investment in it.

Thus, investments in life insurance with savings occur as the only real complement (supplement) for the existing system of pension funds.

The growth of life insurance market in BiH is constant in recent years. This is a result of the engagement of Austrian insurance companies but also increased awareness of the people that pension will not be able to live decently.

In the previous period and that little improvement in the sphere of improvement of the market environment for the growth of life insurance have disappeared or died, because the focus of state (entity) policies turned towards conditions that the IMF has set in the restructuring of public expenditure.

All the challenges of this process have led to the insurance companies (mostly individual) has adapted to the new situation by creation of products that can meet the long-term need for protection against the risk of death, disease and accidents but also provide private rent as a form of pension solutions in the future.

Key words: *pension fund, private savings, life insurance policy, reform of pension insurance, awareness of the people, protection against the risks, private rent as solution for future.*

1. UVOD

Kada sam vidio šta je Upravni odbor SORS-a predvidio kao teme za 2015. godinu, obradovao sam se činjenicom da su teme birane u skladu sa stvarnim potrebama naših građana i u skladu sa teškim životnim i ekonomskim okruženjem u kome rade osiguravajuća društva.

Unatoč različitim pristupima rješavanju krize od strane najrazvijenijih zemalja svijeta (G-20), svi su se složili oko jednog, a to je da bez podsticaja privrede i otvaranja novih radnih mjesta nema mogućnosti da će se kriza zaustaviti i vratiti rast posrnutim ekonomijama svijeta. Nova radna mjesta znače više posla, više posla znači više izdvajanja u budžete, a to znači i više sredstava u penzionim i zdravstvenim fondovima.

No, kako god bismo svi željeli da ovaj problem riješe, jasno je da se populacija ljudi koji će koristiti penzije dramatično povećava. To nije samo rezultat činjenice da se ekonomije svijeta ne mogu boriti sa nezaposlenošću kao najvećim problemom, nego i rezultat činjenice da se ljudski vijek bitno produljio u posljednjih 20 godina. Predviđanja da će broj stanovnika na našoj planeti u narednih 50 godina doseći cifru od 9 milijardi zvuči kao zlosutno predskazanje, a ne kao potvrda da se brigom o svakodnevnom životu i unapređenjem medicine ljudski vijek gotovo udvostručio u jednom stoljeću.

Bosna i Hercegovina ima mnogo problema, od kojih nije najveći konstantan rast broja stanovnika. Dapače, podaci u 2011. godini govore da se u BiH prvi put desio slučaj da je mortalitet bio veći od nataliteta. Dakle, broj stanovnika ne raste, ali to ne umanjuje potencijalni problem postojećih fondova penzijskog i zdravstvenog osiguranja, koji muku muče sa povećanim brojem starog stanovništva. U takvim situacijama, kao odlična vijest dolazi da je neki od dva postojeća fonda PIO/MIO u BiH uspio da isplati penziju po "nepromijenjenom" koeficijentu do desetog u tekućem mjesecu za protekli mjesec. O tome da ta penzija ne prelazi 35 posto prosječne neto plaće i da minimalnu (zakonom zaštićenu) penziju prima više od 40 posto penzionera u BiH, niko i ne govori. A da li u tome zlosutnom scenariju budućnosti možemo nešto realno učiniti na unapređenju postojeće situacije?

Promjena koja se već dugi niz godina očekuje u sferi penzijsko-invalidskog osiguranja je proces koji se, htjeli to priznati ili ne, može razbiti o glavu vladajućim političkim strankama, zbog čega one, generalno gledajući, veoma polako ili nikako kreću u te reformske procese.

Ono što može da predstavlja pozitivnu viziju je činjenica da se svijest ljudi o tome da je životno osiguranje potreba, a ne luksuz, podiže iz godine u godinu. Kako raste ta percepcija ljudi, tako raste i premija životnog osiguranja. Kako je premija prikupljana u životnom osiguranju, kroz obavezno čuvanje matematske rezerve, izvor stabilnih dugoročnih sredstava za svaku državu, postaje jasno da će životna osiguranja doživjeti i svoj dalji rast i razvoj i u Bosni i Hercegovini.

Shvatajući ovaj značajan spoj pokriva rizika i štednje, životna osiguranja postaju sve prihvatljiviji oblik zaštite pojedinca, posebno u razvijenom svijetu, gdje ova vrsta osiguranja čini preko 60 posto ukupno ugovorene premije osiguranja. Činjenice govore u prilog tome da životna osiguranja polako, ali sigurno preuzimaju i značajan dio tržišta osiguranja u Bosni i Hercegovini. Ipak

u poređenju sa EU i razvijenim zemljama procenat od 18% u korist životnih osiguranja u BiH, jasno govori samo o potencijalu razvoja tržišta životnih osiguranja.

Konkurencija na tržištu je dovela do pojačanog medijskog prisustva osiguravajućih društava kao i pojačane komunikacije sa državom u sferi podizanja svijesti građana o potrebi životnog osiguranja kao jednog od stubova u reformi penzionog i zdravstvenog sistema. Sve zajedno implicira ka promjeni pristupa osiguraniku, tj. potencijalnom klijentu. Kada i na koji način će partnerstvo države i osiguravajućih društava iznjedriti konkretna zakonska rješenja koja će svijest o značaju životnih osiguranja za naše građane dići na onu potrebnu razinu koja će ove procenat usmjeriti ka evropskom trendu, teško je predvidjeti. Ono što je sasvim sigurno je da se to mora desiti i da će se desiti bez obzira na različita opiranja i sa jedne i sa druge strane.

Osigurateljna javnost i zajednica na stručnom nivou upoznala se sa direktivom Solvency II i ona postaje i opsesija i noćna mora osigurateljima iz razloga što donosi "nejasno, nepoznato, a izvjesno suočavanje poslovno kapitalnih zahtjeva" u bliskoj stvarnosti.

U Bosni i Hercegovini jasno se vidi uticaj osiguravajućih društava koja su u vlasništvu stranih korporacija, koja se moraju organizacijski i tehnološki pripremiti za Evropske direktive iako to od njih uopšte ne traži zakonodavac. Takva regulativa naime postoji kod njihovih "matica", a oni je prenose kao obavezu na svoje "kćerke" i time stvaraju ambijent u kome su osiguravajuća društva onaj napredni dio buduće strategije razvoja tržišta. Ako bi se ovaj nesumnjivi uticaj uspio pretočiti u akcije koje za cilj imaju unapređenje zakonodavne i izvršne regulative, onda bi tržište životnog osiguranja u BiH imalo odličnu "uzletnu pistu" za brži rast i razvoj.

Jedan od ključnih faktora tog "uzleta" bi trebala biti transformacija ili tranzicija postojećeg sistema penzijsko-invalidskog osiguranja.

2. STANJE U POSTOJEĆIM PIO FONDovima U BIH

Postojeći sistem solidarnosti u smislu penzijske i invalidske zaštite građana je već prevaziđen. 7 milijardi ljudi, produžen životni vijek, robotizacija tehnoloških procesa, mogućnost rada od kuće, smanjena potreba za ljudskom radnom snagom, sve su faktori koji nekadašnju Bizmarkovu doktrinu "uzajamne solidarnosti zaposlenih" u potpunosti dovodi u pitanje. Javna potrošnja koja već odavno direktno iz budžeta namiruje evidentne rupe u budžetima PIO i zdravstvenih fondova postaje generator budućih kriza u Evropi, ali i u svijetu. Svi smo svjedoci evropske krize u likvidnosti država (Grčka, Irska, Portugal, Španija, Italija, Mađarska) koja može imati katastrofalne posljedice po stabilnost evropske valute EURA, ali i dugoročno na ekonomsku stabilnost u cijelom svijetu.

Štednja za penziju kao važan razlog opredjeljenja za životno osiguranje postaje sve značajnija u kreiranju budućih strategija osiguravajućih društava u Bosni i Hercegovini. BiH je pred tranzicijom svog najosjetljivijeg sistema (uz tranziciju Ustava i političkog sistema), a to je fond PIO. Određene aktivnosti na ovom planu vode se već dugi niz godina, ali kako je kriza Ustavnog rješenja i političke vlasti ovdje prisutna još od prestanka rata, nikada nijedna Vlada nije uspjela da se sa ovim problemom uhvati u koštac na radikalna način. Kada kažemo radikalna način mislimo da javno obznane da postojeći sistem solidarnosti u penzionom fondu ne može dalje egzistirati jer je broj uposlenih prema broju penzionera u BiH bio na kraju 2014. neprihvatljiv. U RS-u to znači 241.781 penzioner, a oko 280.000 osiguranika, a u FBiH je taj odnos 393.107 penzionera prema 448.720 osiguranika.

Ako ovo prenesemo na nivo BiH imamo odnos 1:1,15 u korist uposlenih, što jasno govori da se penzioneri moraju ozbiljno zabrinuti za dobijanje i ovako malih penzija. Tome kao možda i veće opterećenje trebamo dodati zvaničnih 392.265 nezaposlenih u FBiH, te 149.923 nezaposlena u RS-u.

Problem tranzicije postojećeg PIO sistema u nove oblike penzijsko invalidske zaštite podrazumjeva tri moguća stuba finansijske neovisnosti u penziji. Ovdje se radi o teoretskom modelu koji se u praksi primjenjuje sa različitim uspjehom u regiji i šire u Evropi i svijetu.

O prvom stubu solidarne odgovornosti (važecem i u BiH) smo već rekli da je neodrživ. Zbog toga je uveden drugi stub penzijskog osiguranja koji je podrazumijevao formiranje privatnih ili javno privatnih fondova, koji su imali za cilj da iz ulaganja kompanija u njihove fondove, ostvaruju svojim ulaganjima prihode koji su trebali donijeti povećane iznose penzija.

Drugi stub novog penzionog sistema vrlo je važan svakom pojedincu, jer bi ovaj dio novog sistema trebao biti obavezan za sve u dobi do 40 godina. Drugi stub budućeg penzionog sistema provodi se putem obaveznih penzijskih fondova kojima će upravljati društva za upravljanje obaveznim penzijskim fondovima. Sistem pruža sigurnost tako da društvima za upravljanje penzijskim fondovima precizno propisuje gdje mogu ulagati novac svojih članova/osiguranika.

Sav novac se mora ulagati u zakonom dopuštene vrijednosnice koje su uvrštene za trgovanje na uređenim tržištima i čije su cijene dnevno utvrđive. Budući da se minimalno 50 posto vrijednosti imovine obaveznih penzijskih fondova mora ulagati u obveznice države (tako je recimo u susjednoj nam Hrvatskoj), tj. dužničke vrijednosnice koje je država izdala i čiju isplatu garantuje, veći će dio rizika portfelja penzionog fonda biti rizik države. Imovina penzionih fondova bit će plasirana prije svega u sigurne vrijednosnice, što će i ukupno poslovanje budućih penzijskih fondova činiti vrlo sigurnim. Uz sigurnost, vrijednosnice u koje će se novac fondova plasirati davat će i prinose,

što će osigurati rast vrijednosti imovine članova fondova, čime se stvaraju pretpostavke da buduće penzije budućih penzionera budu veće nego što su penzije današnjih penzionera.

Ispočetka su ti fondovi u nekim zemljama počeli sjajno raditi i donositi prihode znatno iznad onih koji su očekivani, ali je svjetska kriza 2008. i 2009. godine dramatično smanjila prinose na berzama, a time i direktno smanjila profite ovih fondova.

Zbog toga su neke zemlje najavile izlazak iz tog stuba i vraćanje svih sredstava u prvi stub (primjer Mađarske koja je odustala od drugog stuba i Hrvatske koja je ponudila povratak u prvi).

Kao rješenje krize prvog stuba penzijskog osiguranja postoji i tzv. treći stub finansijske podrške za budućnost. U njemu su dobrovoljni penzijski fondovi i ulaganja u životno osiguranje.

Oko dobrovoljnih penzijskih fondova postojalo je puno priče i poticaja koje obezbjeđuje ili obećavaju države (kao npr. Hrvatska i Srbija su davale 25% dodatka na svaki iznos uložen u ovaj oblik štednje za penziju).

U Bosni i Hercegovini problematika postojećih PIO fondova pa time i dobrovoljnih PIO fondova je u okviru entiteta.

U FBiH nema ni naznaka da će se na ovom planu nešto uraditi, a u RS-u je zakonskom regulativom predviđena mogućnost osnivanja privatnih penzijskih fondova i dana određena povlastica korisnicima ovih fondova kao poreska olakšica kod poreza na dohodak, ali se dalje u tom pravcu nije otišlo.

Jedan od također zanimljivih nalaza istraživanja koja su rađena jeste da treći penzioni stub jednostavno nije zaživio.

Ljudi ga ne percipiraju iako treći stub ima nešto što svi drugi oblici štednje nemaju, a to su državna poticajna sredstva i porezne olakšice za poslodavce. Nažalost koliko god bili svjesni problema vezanih uz prihode u trećoj životnoj dobi, ljudi su ipak inertni i treba im neki impuls da počnu štedjeti. Netko im mora doći kući i gurnuti ih u tom smjeru. Taj neko koji dolazi u kuću mora biti motiviran provizijom i uopšte prodajnim sistemom unutar kojeg funkcionira. I upravo je zbog toga sjajna budućnost trećeg stuba kod dobrovoljnih penzijskih fondova upitna. On nema prodajnu mrežu.

Zbog toga je ovaj stub mnogo perspektivniji za industriju životnih osiguranja iako za nju bez ikakvog razloga u Bosni i Hercegovini ne postoji interes države.

3. PRAVCI REFORMI POSTOJEĆEG PENZIJSKOG OSIGURANJA

Rekao sam da je kriza PIO fondova kriza budućnosti u svijetu. Stoga su u Evropskoj uniji putem svoje Evropske komisije pokrenuli procese i prijedloge rješenja krize u postojećim PIO fondovima. Evropska komisija smatra da je kasniji odlazak u penziju, privatna kapitalizovana štednja, balans između radne aktivnosti i penzije - put za rješenje problema koji danas opterećuje evropske države.

To je osnovna je poruka velikog dokumenta “Plan za primjerene, održive i sigurne penzije”¹ koji je u februaru 2012. godine, nakon dvije godine rada i već obavljenih brojnih konsultacija, predstavila Evropska komisija. Cilj reforme je prevazilaženje negativnih posljedica starenja stanovništva i manjeg prirodnog priraštaja na kontinentu Evrope s jedne i podsticanje ekonomskog rasta s druge strane.

Penzije su i u EU u nadležnosti zemalja članica, tako da ova reforma neće biti evropsko zakonodavstvo, ali je model i svojevrstan standard koji će imati zemlje pred kojima su reforme.

Za Evropsku komisiju je očigledno da se radni vijek produžava, ali svaka zemlja određuje sama kad će građanin u obaveznu penziju. Evropska komisija nalaže da odlazak u penziju bude harmonizovan sa očekivanim životnim vijekom u nekoj državi. Očekivani život vijek se, idući od zapada prema istoku ili od Francuske prema baltičkim zemljama, smanjuje i za deset godina. Ali, životni vijek se generalno povećava na cijelom kontinentu od 1960. godine i taj trend će se nastaviti do 2050. godine, stoji u dokumentu Evropske komisije. Od zemalja kandidata očekivaće se da penzioni sistem bude usklađen sa evropskim modelom.

Prvi dio dokumenta opisuje dopunsku penzionu štednju. Planirano je da, ukoliko dopunska kapitalizovana štednja postane glavni stub sistema, onda će morati biti mnogo sigurnija za penzionere nego sada.

Te “privatne penzije”, prema tome, trebalo bi da budu podložne evropskoj legislativi, kako bi korisnik bio sigurniji i mirniji kad uplaćuje u privatni fond.

U ovom prijedlogu Komisije uzima se u obzir i mobilnost građana EU na tržištu rada. Dakle, bilo koji građanin EU mogao bi “nositi” svoju penziju iz države u državu EU, kako bi gdje radio, a na nju platio i porez.

Osim povezanosti očekivanog životnog vijeka sa penzionisanjem, želi se otežati rano penzionisanje, izjednačiti dob penzionisanja muškaraca i žena, podržati duži radni vijek i smanjiti nenajavljeno neželjeno penzionisanje, jedan je od zaključaka ovog dokumenta.

U Evropskoj uniji je u ovom momentu 120 miliona penzionera, a to je skoro 25% stanovništva. Ta cifra se povećava, tako da će 2060. godine biti jedan radno aktivan uposlenik na jednog penzionera. Čitava strategija prevazilaženja nadolazeće krize penzijskih fondova sadržana je u jednoj preporuci: **“Morate se pobrinuti za privatne penzije i morate što kasnije ići u penziju”**.²

Prijedlog Evropske komisije koji je orijentiran ka privatnoj penziji uzima u obzir tzv. kapitalizovanu štednju koja se može ostvariti u drugom i trećem finansijskom (penzionom) stubu kroz penzijske fondove (obavezne i dobrovoljne) te kroz premije životnog osiguranja.

¹ European commission, An Agenda for adequate, safe and sustainable pension, Conference on occupational pension plan management, Berlin 2012, str.3

² European commission, Op.cit. str 3

Krajem 2011. godine na adrese 21 Vlade od 27 zemalja članica došle su individualne preporuke Evropske komisije u kome pravcu treba da se kreće penziona reforma u tim zemljama. Njemačka je jeda od rijetkih koja nije dobila te preporuke. Okvirno preporuke su sadržavale potrebe za:

- Sprečavanjem ranijeg izlaska sa tržišta rada - reformom ranijeg penzionisanja i invalidskih penzija.
- Lakše raditi duže kroz aktivno-starosne mjere – kao što se treniranje i dodatna edukacije
- Povezati zvanične starosne granice sa produženim životnim vijekom
- Odrediti iste godine za penzionisanje žena i muškaraca
- Poboljšati pokrivenost finansiranih programa dopunskih (privatnih) penzija

U 2012. godini preporuke su zadržane, a konačno dokument koji je objavljen kao “Bijeli papir” se uskladio sa Strategijom razvoja EU do 2020. godine. Ovaj dokument ukazuje na koji način se Vlade zemalja članica EU moraju boriti sa velikim izazovima koje donosi reforma penzijskog sistema. To ukazuje na potrebu novog zapošljavanja i dužeg radnog angažmana građana širom EU.

Ustvari insistira se na balansu između vremena provedenog u penziji i onog provedenog u radu.

No nije dovoljno produžiti radni vijek nego i obezbjediti efektivni duži radni angažman. To po podrazumjeva da se u to mora uzeti u obzir i zdravstveno stanje i prosječan životni vijek u svakoj zemlji ponaosob.

Mnoge penzijske reforme ustvari znače manje penzije u budućnosti samo zbog činjenice da se produžava životni vijek ljudi, te da se odnos zaposlenih i nezaposlenih (penzionisanih) konstatno povećava u korist ovih drugih.

Omogućavajući duži radni vijek omogućava ljudima i više sredstava u podjeli budućih penzija. Ali to ne može biti dovoljan odgovor na nadolazeću krizu penzijskih fondova. Zbog toga se reforma okreće ka procesu dopunskih penzijskih šema ili ulaganju u “privatne penzije”. Pomenuti dokument (Bijeli papir) nabraja mjere koje se mogu poduzeti u smislu prihvatanja takvih šema i omogućavanju da ona budu efikasnija i sigurnija za budućnost. Mnoge od ovih mjera ovise o tzv. “soft” moći države da potpomaže ili ohrabruje promjene prije nego da realizuje stvarnu promjenu legislative. Ove mjere bi obuhvatale sljedeće:

- obezbjeđivanje ljudima boljih informacija – na primjer, promovirajući individualne penzijske odluke koje bi im pomogle da planiraju svoje dodatne penzijske prihode
- upoznavanje sa dobrovoljnim kodeksima i šemama EU certifikata za treći stub penzijskih proizvoda;
- provjeravanje najbolje prakse u optimiziranju poreza i ostalih povlastica za dodatnu penzijsku štednju

- obezbjeđenje finansijske podrške zemljama članicama i socijalnim partnerima u dizajniranju troškovno efikasne dodatne penzijske šeme, kako bi uzeli u obzir dobru praksu i iskustva drugih zemalja
- razvoj kodeksa dobre prakse za profesionalne penzijske šeme koje se bave pitanjima kao što su bolja pokrivenost zaposlenika, dizajniranja otpremnine, podjela rizika i ublažavanja i troškovne ekonomičnosti dodatnih penzijskih rješenja
- promoviranje razvoja praćenja penzionih usluga u smislu pomoći ljudima da imaju dokaze o njihovim penzijskim pravima kada se pomaknu iz zemlje u zemlju

Svi se u Evropskoj komisiji zalažu da zaposleničke penzije moraju biti sigurnije što se može obezbjediti samo većom transparentnošću ulaganja i manjim troškovima ovih penzijskih fondova.³

S obzirom da se radi o dobrovoljnim penzijskim ulaganjima osnovni problem je trenutak u koji može dospjeti poslodavac ako postane nesolventan.

U tom trenutku se moraju osigurati prava radnika na ostvarena dotadašnja ulaganja što je zaštićeno članom 8. Direktiva o nesolventnosti koji je donešen još 1980 godine.

Drugi problem legislative je kako zaštititi prenos prava kada se ljudi prese-
ljavaju iz zemlje u zemlju.

U EU moraju se ta prava zadržati i nastaviti sticati bez obzira gdje su prvobitno ostvarena. Kako tržišta rada postaju fleksibilnija i dodatne penzije postaju sve veće, rješenje ovog pitanja postaje sve važnije. Dosadašnja rješenja ne garantuju u potpunosti prenos tih prava kada su u pitanju dopunske penzije što se u narednim godinama mora i normativno (zakonski) obezbjediti u cjeloj EU.

Sve navedeno u citiranim djelovima ovog važnog dokumenta Evropske komisije ukazuje kakav značaj reformi penzijskog sistema pridaje EU.

Postojeći sistem penzijsko osiguranja u Bosni i Hercegovini je kao i mnogo toga u ovoj državi nužno vezan uz Ustavno i političko ustrojstvo države. Penzijsko invalidska zaštita je pod ingerencijom entiteta što znači da u BiH imamo dva penzijsko invalidska fonda i dva zakona o penzijsko invalidskoj zaštiti. Čak su i procenti kojima se izdvaja dio plaća za uplatu u ove fondove različiti. U Federaciji Bosne i Hercegovine taj iznos je 17% za PIO i 12,5% za zdravstveno osiguranje, a u RS-u taj iznos je 18,5% za PIO i 12% za zdravstveno osiguranje. Fond PIO u FBiH ima 393.000 korisnika i prema podacima iz januara 2015 minimalna penzija je bila 326 KM, zajamčena 435 KM a najviša 2174 KM. U Republici Srpskoj je bilo 242.000 korisnika a minimalna penzija je bila 174 KM, prosječna 343 KM a najviša 1750 KM.⁴ Ove razlike ne govore

³ European commission, Op.cit.str 10.

⁴ Zavod sa statistiku FBiH, Rs, BiH – podaci za 2014 godinu

u prilog tome da je jedan fond uspješniji od drugog nego samo da ovakvo stanje već predstavlja "alarm" za akciju jer dugoročno oba fonda će doživjeti potpuni kolaps.

Skupština RS-a je 2009 usvojila Zakon o dobrovoljnim penzijskim fondovima i tako uvela mogućnost korištenja i trećeg stuba u finansijskom zbrinjavanju svojih penzionera u budućnosti, ali u proteklih evo gotovo 6 godina osim Zakona ništa drugo nije vidjelo svjetlo dana.

Ne postoje Društva za upravljanje tim fondovima, a što je najgore ne postoji ni iskazani interes za njihovo formiranje iako je entitetska Skupština predviđela da se kao stimulacija ulaganja u ove fondove kompanijama dozvoljava ulaganje od 1.200 KM godišnje po uposleniku kao poreska olakšica u porezu na dobit kompanija.

U Federaciji Bosne i Hercegovine nisu čak ni u formi zakonskih rješenja pokušali da kreiraju osnove za formiranje dobrovoljnih penzijskih fondova. Takvo rješenje se za sada niti ne predviđa.

Stoga je evidentno da se u proces tranzicije postojećih penzijskih fondova (iz prvog stuba zaštite penzionera) želi ići na način da se rješenje traži produženjem radnog vijeka i rigoroznijim odredbama za prijevremena penzionisanja. Naravno Vlade sa svih nivoa vlasti obećavaju više direktnih stranih investicija, veće zapošljavanje, smanjenje sive ekonomije, pa time i više sredstava u budžetima PIO fondova.

Da li se sa postojećim ekonomskim rastom koji u Bosni i Hercegovini u 2015 godini predviđa rast BDP-a za 3,2 posto može realno očekivati smanjenje opterećenja na plaće uposlenih?

Uz realnu "ovisnost" o MMF i sredstvima predpristupnih fondova EU koja nam se mogu staviti na raspolaganje samo ako reformski procesi koji vode integraciji u EU krenu naprijed, ova država nema stvarnu snagu i mogućnost da kreira reformske procese na način da zakonskim rješenjima unaprijedi postojeće stanje stvari.

Nevjerovatna javna potrošnja koja u BiH iznosi gotovo 60 posto BDP ne omogućava bilo koji proces u kome bi se direktne strane investicije kao jedina realna injekcija za posrnulu privredu pojavile u adekvatnom iznosu. To što je Bosna i Hercegovina na pretposljednem mjestu u Evropi po direktnim stranim investicijama, to što smo prema procjeni stanja korumpiranosti u državi među najzaostalijim afričkim zemljama, te što se oslonac na našu dijasporu ogleda kao 9 milijardi KM koji "leže neupotrebljeni" na oročenim štednim računima u bankama u BiH, govori da ova država nema jasnu strategiju svoga razvoja niti rješenja socijalnih, zdravstvenih i finansijskih briga njenih građana.

No ne smijemo biti u toj mjeri skeptični i reći da Bosna i Hercegovina i njeni političari nemaju viziju i želju za boljom budućnosti za sve njene građane. Problem postojećih PIO fondova je svjetski problem i žarište svih budućih velikih sukoba u svijetu. Stoga su u EU i regiji jugoistočne Evrope pokrenuli procese reformi postojećih PIO sistema sa prijedlozima njihovih unapređenja.

Ekonomski institut iz Zagreba je 2011. godine za potrebe hrvatske Vlade pripremio projekt koji je trebao donijeti određena rješenja na poboljšanju stanja unutar PIO fonda.

Predložili su poduzimanje deset reformskih aktivnosti u cilju osiguranja primjerenih penzija:

1. uravnotežiti penzije koje se isplaćuju iz mješovitog sistema (prvi i drugi stub) s penzijama koje se isplaćuju samo iz prvog stuba, ponajprije proširenjem dodatka na sve korisnike penzija i promjenom formule osnovne penzije, dok se dopuštanje povratka u prvi stub u trenutku penzionisanja ne smatra prikladnom opcijom,
2. osnažiti vezu između uplaćenih doprinosa i primljenih penzija,
3. uvesti pravila za automatsku korekciju parametara javnog penzionog sistema u skladu s očekivanim trajanjem života i privrednim okolnostima,
4. razmotriti socijalno prihvatljiv i fiskalno održiv sistem valorizacije i indeksacije penzija,
5. uvesti temeljni penzijski stub (nulti stub) za siromašne penzionere i starije osobe koje ne primaju penziju,
6. unaprijediti kontrolu rizika prinosa u drugom stubu,
7. povećati transparentnost penzijskog sistema,
8. reformske aktivnosti temeljiti na rezultatima naučnih i stručnih istraživanja,
9. poticati rad i zapošljavanje u okviru svih mjera i politika,
10. ojačati svijest o individualnoj odgovornosti za primanja u starosti, promocijom finansijske i penzijske pismenosti.

U okviru projekta pripremljena je procjena učinaka izabranih reformskih mjera na visinu budućih penzija i fiskalnih troškova, koja pokazuje kako se do viših penzija uz umjerene fiskalne troškove može doći samo ako i društvo i građani podijele teret odgovornosti za primanja u starosti.

Ovo istraživanje govori i o poznavanju drugog i trećeg stuba izdvajanja za penzije u ovoj državi. Istraživanje je pokazalo, naime, da gotovo 25 posto ispitanika uopšte ne poznaje treći penzijski stub, što je, s obzirom na to da je riječ o štednji o kojoj se ipak prilično često piše u medijima te o jedinom obliku štednje uz stambenu za koji država osigurava i poticaje iz budžeta, prilično porazan podatak. Isto istraživanje pokazuje da samo 15% uposlenika navodi da štede u trećem stubu, kao i da većina aktivnog stanovništva ne planira štediti u trećem stubu. Vrlo je nisko i povjerenje u treći penzijski stub, a posebno zabrinjava činjenica da većina ispitanika "računa" da će im glavni izvor prihoda u mirovini biti - honorarni rad. Čak 60% aktivnih građana izjavljuje, naime, da će im glavni dodatni prihod, uz penziju, biti honorarni rad, dok se ostali oslanjaju na prihode od nekretnina, poljoprivredu i životno osiguranje, no udio onih koji se oslanjaju na taj oblik štednje puno je manji u odnosu na one koji računaju da će raditi.

Stručnjaci, pak, upozoravaju kako to ovisi i o ponudi posla, ali i o tome je li čovjek zdrav, pa se budućnost ne bi smjela temeljiti na takvoj ocjeni.

U ovom istraživanju nisu utvrdili stepen nezadovoljstva visinom izdvajanja za održavanje fondova koja je u početku bila i cijelih 5 posto. Iako je ova u međuvremenu smanjena i dalje je ona veća od procenta koji se može dobiti na ulaganja prikupljenih sredstava. Po meni ovo je ključni argument u korist ulaganja u životno osiguranje jer je nivo troškova koji imaju osiguravajuća društva mnogo manji od onog u penzijskim fondovima. Uz očekivane mjere štednje koje forsiraju sve vodeće evropske vlade ovo postaje vrlo važan faktor za ili protiv ovog oblika reforme.

Svi se evropski državnici (ili bar većina) slažu da uz mjere štednje koje definitivno treba preduzimati, mora doći do nove inicijative za većim ulaganjima u privredni razvoj kroz proizvodnju, trgovinu i druge oblike zapošljavanja ljudi. Iako je jasno da bez novog ekonomskog zamaha nema ni novih radnih mjesta pa ni novih izdvajanja za penzije, mora se razmišljati i o scenarijima koji nisu tako veseli.

Vlada RS je prva u Bosni i Hercegovni započela priču u cilju podsticanja trećeg penzijskog stuba. Oni su predložili dodatne poreske olakšice kako bi se poslodavci stimulisali da učlane zaposlene u te fondove. Zakon u RS-u trenutno predviđa umanjeње poreske osnovice za iznos uplaćenog penzijskog doprinosa za dobrovoljno penzijsko osiguranje do 1.200 KM godišnje.

Dobrovoljni penzijski fondovi namijenjeni su postojećim i budućim radnicima, ali i nezaposlenim osobama, poput poljoprivrednika i domaćica, koji bi kroz ulaganje u te fondove štedjeli novac za penzionerske dane.

Ti fondovi prikupljeni novac ulažu u niskorizične hartije od vrijednosti, bankarske depozite i nekretnine, i na taj način ostvaruju prinos za svoje članove.

Građani novac iz dobrovoljnih penzijskih fondova mogu povući najranije sa 53 godine izuzev u slučaju vanrednih troškova liječenja ili trajne nesposobnosti za rad.

Problem s kojim se dobrovoljni penzijski fondovi, ali i osiguravajuća društva suočavaju, mali procenat povrata na ulaganja, može se prevazići samo novim konceptom ulaganja. Naime, sva osiguravajuća društva dužna su svoje prikupljene premije ulagati u skladu sa Pravilnicima koje izdaje regulator.

Pravilnici kažu da se (u većini država regiona) premija mora ulagati sa disperzijom rizika koja tjera osiguravatelje da ulažu u državne obveznice (do 50%), vrijednosne papire, depozite u bankama, nekretnine, kredite pravnim i fizičkim licima i druge oblike ulaganja koji moraju biti odobreni od strane Agencije za nadzor osiguranja (ili nekog drugog finansijskog regulatora).

Ovi propisi se u državi poput Bosne i Hercegovine teško mogu ispunjavati. Država uopšte nema izdatih obveznica ili drugih hartija vrijednosti, entiteti su tek započeli sa izdavanjem kratkoročnih obveznica i hartija od vrijednosti,

postoji poznati problem stare devizne štednje (koja je oteta ljudima), problem hronične nelikvidnosti budžeta, ogromne stope nezaposlenosti i uopšte vrlo složene političke situacije, što čini vrlo loš ambijent za razvoj životnih osiguranja. BiH je jedina od svih zemalja bivše Jugoslavije koja još nije predala zahtjev za članstvo u EU, a mnoge druge zemlje su bile daleko iza nas prije samo 10-15 godina (neke kao Crna Gora nisu ni postojale).

Nasuprot tome postoje prilično liberalni oblici finansijskog djelovanja koji kažu da se pravna lica mogu sama zaduživati ili ulagati u inostranstvu što dovodi do mogućnosti kvalitetnijeg oblika oplemenjivanja kapitala u odnosu na neke druge države u regiji. U svakom slučaju ulaskom u EU sve opcije će biti značajno veće, ali će i konkurencija i potreba za zadovoljenjem standarda biti značajno veća.

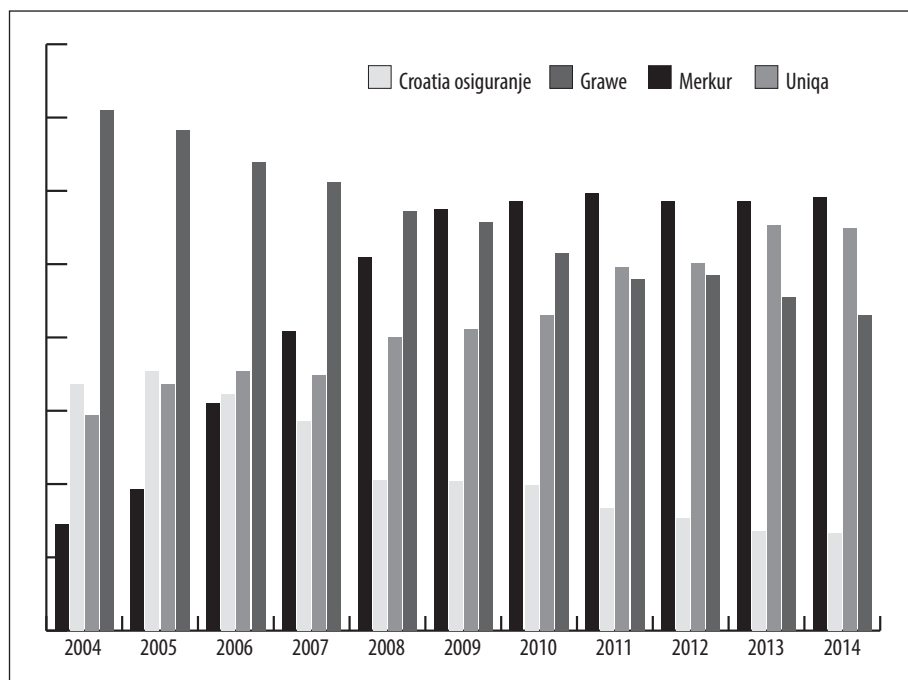
4. STANJE TRŽIŠTA ŽIVOTNIH OSIGURANJA U BIH

Životna osiguranja predstavljaju adekvatno socijalno, zdravstveno i finansijsko rješenje za naše građane i svijest o tome se mora izgraditi čim prije. Pravac tome su utrli austrijska osiguravajuća društva (Merkur, Uniqa i Grawe) koja drže gotovo 80 posto tržišta životnih osiguranja u Bosni i Hercegovini u ovom trenutku. U tabeli i grafikonu ispod vidljivo je stanje kada su u pitanju osiguravajuća društva koja se bave životnim osiguranjem u BiH. Uzet je u obzir period od zadnjih 6 godina.

Tabela 1. Premija osiguranja u 000 KM

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
MERKUR	17.703	19.208	20.842	21.858	25.415	29.374
UNIQA	12.658	14.126	17.320	18.696	24.009	27.230
GRAWE FBIH	17.148	16.870	16.740	18.067	19.750	21.348
GRAWE RS	7.948	8.566	9.429	10.255	11.444	13.006
TRIGLAV	2.140	3.110	3.704	4.489	4.644	6.845
CROATIA	6.333	6.503	5.813	5.717	5.868	6.576
SARAJEVO	2.490	2.818	2.895	3.113	3.130	3.296
SUNCE/BSO	1.533	2.545	2.245	2.515	3.887	4.616
JAHORINA	0	296	566	777	1.000	1.498
DUNAV	0	65	293	526	626	701
HERCEGOVINA	1.287	139	0	0	0	0
HELIOS/LOK	390	312	213	177	0	0
UKUPNO	69.633	74.562	80.059	86.160	99.775	114.492

Grafikon Tržišno učešće 2009-2014

Prvo što se može vidjeti iz tabele i grafikona je to da tržištem dominiraju austrijska osiguravajuća društva.⁵

Drugo, Merkur, Grawe RS i Uniqa imaju stalni rast tržišnog učešća dok rapidno pada učešće Grawe FBiH, te Croatia osiguranja i posebno interesantno Sarajevo (koji dominira tržištem neživotnog osiguranja)

Treće, na tržištu RS-a postojalo je samo jedno društvo registrirano u tom entitetu koje je radilo životna osiguranja (Grawe RS), a od 2010 pridružila su se još dva (Jahorina i Dunav). Uz to na tržištu ovog entiteta počeli su sa radom i Merkur osiguranje, Croatia osiguranje, Sarajevo osiguranje i Bosna- Sunce osiguranje. Triglav je napravio akviziciju kupovinom Krajina osiguranja i očekuje se i njihov ulazak na tržište životnih osiguranja u RS-u. Dunav i Jahorina su dobili nove vlasnike (Dunav osiguranje iz Srbije i Viena group insurance iz Beča) te tako i pokrenuli ovu značajnu aktivnost.

Gledano na nivou Bosne i Hercegovine i dalje najveći problem bržem razvoju tržišta životnih osiguranja predstavljaju: legislativa (koja je entitetska, a ne državna), regulativa (dvije entitetske i jedna državna agencija za nadzor) te nezainteresiranost države za poticaj ovoj vrsti osiguranja kao suplementu postojećeg penzijsko-invalidskog osiguranja. Iako su se stidljive naznake promjena u načinu razmišljanja države osjetile u 2010 godini, kada je FBiH

⁵ Agencija za nadzor osiguranja u BiH – Statistički izvještaj za 2013 (dodata 2014)

Zakonom o porezu na dohodak predvidjela da se premija životnog osiguranja može tretirati kao poreska olakšica, sve je stalo izdavanjem Pravilnika koji je definirao ovu olakšicu kao olakšicu privremenog karaktera (porez se treba platiti kod isteka osiguranja ili osiguranog slučaja) i to bez jasno definiranog stava po pitanju visine poreza koji će se plaćati kada se porez bude trebao platiti. Sve ovo je naprasno ukinuto sa 01.01.2013 što je mnoge ljude razočaralo i odvelo i od samog životnog osiguranja.

Nažalost, Bosna i Hercegovina nije usamljena u tom nerazumjevanju partnerskog odnosa i potrebe za adekvatnijom promocijom životnih osiguranja, jer su se zbog krize u Hrvatskoj odlučili da u potpunosti ukinu pravo na porezku olakšicu čak i ovakvu vrstu odgođenog plaćanja poreza na dohodak koju su imali ranije. Srbija i druge zemlje okruženja to nemaju niti u naznakama, mada se osiguravajuća društva organizuju i lobiraju kao udruženja kod države za poboljšanje svoje pozicije, a samim tim i povećanjem učešća u ukupnoj premiji osiguranja. Skora budućnost će pokazati ispravnost takvog pristupa i sve nedostatke indifirentnosti koju iskazuje država u ovim slučajevima.

5. ŽIVOTNO OSIGURANJE KAO KOMPLEMENT (SUPLEMENT) POSTOJEĆEG SISTEMA PENZIJSKE I SOCIJALNE ZAŠTITE U BOSNI I HERCEGOVINI

Ideja o mogućem novom konceptu ulaganja za penzije kroz životna osiguranja rodila se kroz produkt koji imaju i nude nekoliko osiguravajućih društava u BiH (mahom ona austrijska). Produkt životnog osiguranja koji omogućuje prijevremene isplate (recimo svakih 5 godina) obezbjeđuje da se nakon isplate djela osigurane svote ovaj novac uloži u investicijske fondove (u zemlji i inostranstvu) ili u druge oblike ulaganja (državne obveznice, dionice zajedničkih javno- privatnih ulaganja) koji donose znatno veće doprinose i tako ostvare profit, koji se pretvara u penziju za one koje u tom trenutku moraju ići u penziju.

Tako se poništava osnovni nedostatak penzijskih fondova koji obezbjeđuju penziju u skladu sa dotadašnjim ulaganjem, tako da oni koji sada nemaju 25 godina i čitav radni vijek pred sobom, mogu očekivati penziju koja nije dovoljna za dostojan život.

Slično iskustvo tzv. rentno-osiguravateljnih produkata ponuđeno je u regiji od ranije. Osiguravajuće društvo KD Life (Slovenija) je recimo ponudilo i u Sloveniji, ali i u Hrvatskoj, gdje djeluje i rade, proizvod nazvan "Garant životno osiguranje" u kojima se nudi osiguranje života, ali i isplate rente sa garantiranim prinosom. Ovdje je potrebno uplatiti jednokratno iznos premije od recimo 15.000 €, na rok od 16 godina. Osigurana svota (koja je 40% veća od uplaćenog iznosa) se garantuje za isplatu u slučaju smrti klijenta, a nakon 7 godina počinje da se isplaćuje renta do kraja osiguranja znači još 9 jednakih renti koje sadržavaju garantirani prinos.

Dakle i ovdje je zamisao da prikupljeni iznos premije prvo stvori profit (u prvih 7 godina) te da nakon toga može da se isplaćuje dio osigurane svote svake godine. Ovo je nazvano “produktom budućnosti” jer je KD Life u dvije godine postao osiguravatelj broj 2. u Sloveniji. Problem je što ovaj oblik osiguranja nije namjenjen svakom nego samo onima koji zarađuju više odnosno imaju na raspolaganju novac koji mogu uložiti u rentno osiguranje.

Stoga vjerujem da bi država koja bi “propisala” ovakvo ulaganje u životno osiguranje svim pravnim subjektima dovela do snažne akumulacije kapitala koji bi pravilno uloženi mogao nakon npr. 5-10 godina donijeti pravi profit.

Ključni uspjeh bi bio kada bi se omogućilo da iznos uplaćenih premija ne bude nikada diran nego da samo oplodeni kapital (u obliku profita) bude isplaćivan budućim penzionerima.

Jedan od prijedloga unapređenja PIO sistema kod nas (ali i u svijetu) je bio produženje radnog vijeka uposlenika. Kod nas je već izjednačeno da se u penziju ide sa 65 godina života i 40 godina radnog staža (i muškarci i žene), ali je samo 7% postojećih penzija takvog karaktera. Ostalih 93% penzija su porodične, prijevremene, invalidske, posebne i slične.

Činjenica je da su mnoge politike od osnivanja BiH do danas opstajale na obećanjima ili uvođenjima u prava i osoba koje to pravo nisu u potpunosti zaslužile (bar ne u formi doživotne penzije). Ionako slabi penzijski fondovi nisu bili spremni za tu utakmicu.

Danas je to mnogo teže popraviti jer se procesi revizije boračkih, invalidskih, porodičnih (penzije poginulih boraca), te najnovije kategorije penzionera koji su to postali demobilizacijom iz oružanih snaga, pokazuju kako se socijalni mir u BiH “kupovao”, a ne stvarao kao realni okvir produktivnosti, zapošljavanja i industrijskog razvitka u privredi BiH.

Uz već spomenute prednosti “novog” načina prikupljanja i ulaganja premija životnih osiguranja u BiH, jedno od važnijih prednosti osiguravajućih društava je imidž društava koji oni imaju u javnosti. Pogotovo kada govorimo o onima koji se bave pretežno životnim osiguranjima (Merkur, Uniqa, Grawe) taj imidž je vrlo zadovoljavajući. Naravno, to samo od sebe nije dovoljno nego se u segment približavanja građanima korisnicima mora stalno ulagati u unapređenje.

I u Bosni i Hercegovini je u pripremi novi Zakon o osiguranju koji bi trebao biti cjelovito usklađen s pravnom tečevinom Evropske unije, inicijativa da se uplate za životna osiguranja porezno izjednače s uplatama za treći penzijski stub i nacionalna strategija finansijskog opismenjavanja stanovništva projekti su koji će sljedećih mjeseci (godina) zaokupiti industriju osiguranja u BiH.

I dok je aktualni zakon svojedobno grupaciji doslovce nametnut, jer osiguravajuća društva nisu bila uopšte uključena u njegovu izradu, u industriji očekuju, s obzirom na to da ovoga puta imaju “pravo glasa”, da će Zakonu

završni pečat udariti struka te da će pravila prema kojima će se raditi i nakon ulaska BiH u EU (kad god to bilo) konačno dati razuman, a ne ishitren normativni okvir.

Primjerice, dobro bi bilo vratiti vlasničku povezanost društava za zastupanje u osiguranju s društvima za osiguranje što znači da će osiguravatelji ponovno moći osnivati vlastite agencije za zastupanje, što je nekad bila uobičajena i pozitivna praksa, ali su zbog zabrane uvedene aktualnim Zakonom osiguravatelji morali preko noći prodati agencije. Osiguravatelji se nadaju da će u novi Zakon biti ugrađena i odredba da se isplatama penzija mogu baviti i društva za osiguranje. Ovo je i preduslov moje hipoteze u radu da životna osiguranja mogu biti komplementarno rješenje postojećem PIO sistemu.

Ideja, dakle, postoji, preostaje teži dio posla, a to je dokazati Vladi i mjerodavnim ministarstvima da životna osiguranja mogu pomoći u rješavanju složenog problema penzijskog sistema, a time i ukupne socijalne politike. Projekat na kojem će osiguravatelji imati aktivnu ulogu je nacionalna strategija financijskog opismenjavanja stanovništva. Ovo je aktivnost koja se bazira na iskustvu susjeda i koja je započeta u Hrvatskoj prošle godine. Tamošnja Vlada je zadužila Ministarstvo finansija da s ostalim državnim tijelima, naučnim i obrazovnim institucijama, udruženjima za zaštitu potrošača, regulatorima te financijskim institucijama u roku od godine dana pripremi prijedlog strateškog okvira financijske pismenosti potrošača.

Podizanje financijske svijesti građana o vrijednostima osiguravateljskih proizvoda glavni je uslov bržeg rasta i razvoja ukupne osiguravateljske djelatnosti, posebno životnih osiguranja.

Kao jedan od najsigurnijih oblika štednje građanima mogu osigurati pristojan standard nakon odlaska u penzije jer postojeći sistem državnih penzija već godinama ne ispunjava svoju osnovnu funkciju.

Taj posao neće biti nimalo lagan jer one "nevjerne Tome" će odmah ukazivati na činjenicu da privatni penzijski sistem nije nigdje u svijetu preuzeo primat nad postojećim sistemom generacijske solidarnosti.

Privatni penzijski sistem je manjkav i neefikasan čak i u jednoj Velikoj Britaniji, zemlji čiji penzijski fondovi raspolažu s daleko najvećim kapitalom u Evropi. Nedavno je rečeno da je njihov penzijski sistem definiranih doprinosa (DC) neefikasan i rasipan. Rečeno je da je tekući sistem u neredu i, što najviše zabrinjava, da će u narednim godinama milioni ljudi biti uvučeni u njega. Zbog toga potrebno je radikalno, novo promišljanje penzijskog sistema, budući da će u protivnom previše ljudi koji su štedili za penziju biti zakinuto kada dođe vrijeme penzionisanja. Rješenje se vidi u restrukturiranju koje će osigurati stvaranje većih, efikasnijih, bolje vođenih i jeftinijih penzijskih fondova.⁶

⁶ Udruženje penzijskih osiguravatelja Engleske (2011), *Defined contribution*, London, UK

Pogledamo li u budućnost, ideja je da se stvore neke vrste superfondova koji će biti veliki i robusni te omogućivati manjim poslodavcima učlanjivanje u takav veliki fond umjesto sudjelovanja u vlastitim patuljastim penzijskim šemama.

U prilog ovakvom pristupu govore, na primjer, podaci o penzijskom sistemu New Yorka gdje su troškovi 40% manji od troškova upravljanja osobnim računima kapitalizirane penzijske štednje.

U Hrvatskoj je Croatia osiguranje bila inicijator ideje isplate penzije iz drugog i trećeg stuba njihove penzijske reforme preko osiguravajućih društava i penzijskih fondova. Građani time dobivaju mogućnost izbora gdje će i uz koju naknadu raspolagati svojom dodatnom penzijom.

U EU građani na raspolaganju imaju pored osiguranja i penzijskih fondova i mogućnost isplate preko banaka i privatnih kompanija.

U Croatia osiguranju je istaknuto kako osiguravajuća društva imaju identičan proizvod kao što je penzija, a to je renta. Osiguranja također imaju znanje i tehnologiju isplate rente koje je jednako primjenjivo na isplatu penzije. U obaveznim penzijskim fondovima u Hrvatskoj je danas 1,58 miliona članova koji imaju 40 milijardi kuna vrijednu imovinu. U trećem je dobrovoljnom stubu 187.000 članova koji raspoložu sa 1,9 milijardi kuna ukupne imovine.

Penzije u Hrvatskoj danas isplaćuje samo jedno penzijsko osiguravajuće društvo (MOD). Jednostavna računica pokazuje da je po sadašnjem sistemu isplata preko osiguranja na ušteđenih 100.000 kuna u 5 godina iznosila 1.720 kuna mjesečno dok u MOD-u iznosi 1.593 kune mjesečno.

Sve ovo sam napomenuo da skrenem pažnju da transformacija postojećeg PIO sistema nije jednostavan posao, ali da se mora uraditi i da osiguravajuća društva tu mogu značajno pomoći u pronalaženju najadekvatnijeg rješenja za buduće (ali i postojeće) penzionere.

Priprema novog Zakona o osiguranju je samo dio kompletne priče. Novi Zakon o penzionom osiguranju (PIO sistemu) nije na vidiku, ali se o tome svakodnevno priča, jer se PIO fondovi nalaze na entiteskom nivou i njihovo međusobno usklađivanje i harmoniziranje (kao što je slučaj i kod osiguranja) zahtjeva mnogo političke volje, ali i stručne analize da bi se došlo do pravog cilja – zadovoljnog građana.

PIO fondovi bi morali biti zainteresirani za uključivanje osiguravajućih društava posebno onih koji se bave životnim osiguranjem prije svega zbog činjenice da akumulacija sredstava koja se prikupljaju tokom mjeseca iz doprinosa na plate ne garantuje svaki mjesec niti minimum onog što je potrebno za isplatu penzija, pa se o akumulaciji koja bi se ulagala ne može ni pričati. Tu bi komplementarna ponuda životnog osiguranja bila od krucijalnog značaja. Uz to napominjem da su to najjeftinije prikupljena sredstva.

Sredstva prikupljena na ovaj način od poslodavaca, uz uslov određenih povlastica koje tu vrstu ulaganja neminovno moraju pratiti, predstavljaju akumulaciju koja bi ulaganjem u investicijske fondove mogla značajno uvećati kapacitete PIO fondova za budućnost. Ako bi se uz to sredstva ulagala u kupovinu državnih obveznica (koja su Pravilnicima svakako propisana kao najveći oblik ulaganja), a ista poslije ulagala u državne projekte taj projekat bi imao mnogo veće šanse za uspjeh.

I tu dolazimo pred zid koji se u ovom trenutku u BiH čini nemogućim za preći. Sve što je državno u ovoj državi se čini kao nebitno ili manje bitno, a Evropa opet traži jednog partnera za sve vrste dogovora. Koliko će nam vremena trebati da shvatimo da rješenja za postojeće probleme nema bez kompromisa i dogovora i da na kraju ulazak u EU (za koji se svi deklarativno zalažu) dovodi do nestanka potrebe za parcijalnim rješenjima.

Dakle država (ili entiteti u ovom trenutku) Bosna i Hercegovina mora donijeti nove zakone i novu regulativu u ovoj oblasti koje moraju donijeti određene promjene koje se moraju reflektirati kao unapređenje postojećeg sistema. Nikakve kozmetičke prepravke i popunjavanja fondova iz budžeta dugoročno ne mogu opstati (vidjeli smo da ne opstaju ni u Velikoj Britaniji).

Suštinske promjene PIO sistema moraju biti jasne, precizne, vidljive svakom građaninu, a to se u mnogim tačkama uklapa i u koncept promjena koje su osiguravajuća društva koja se bave životnim osiguranjima već uvidjela. Pitanje potrebe se ne više ne postavlja kao pitanje. Jasno je da od penzija (ovih po sadašnjem modelu) ne možemo živjeti. Gdje štedjeti ostaje da se vidi i prepozna. Snaga autoriteta banaka koja je u Bosni i Hercegovini neprikosnovena dovela je do toga da se na računima kod banaka sada nalazi cca 9 milijarde KM (oko 4,5 milijardi EUR).⁷ Kamate koje banke uplaćuju svojim klijentima variraju od 1,4% do 4% na godišnjem nivou. Razlog zbog kojih naši građani drže toliku uštedevinu u bankama djelomično leži u činjenicu da je jedna (možda i jedina) prava reforma bila ona u monetarnoj politici koja je finansijski sistem BiH stavila pod kontrolu CBBiH (državna institucija) i Currency Board, koji definira i kontroliše sve vitalne funkcije monetarnog sistema ove zemlje.

Zbog toga je valjda Bosna i Hercegovina ipak zemlja koja nije tako zadužena (kao susjedi Hrvati i Slovenci npr.). Imamo konvertibilnu valutu, imamo Agenciju za garanciju depozita u bankama (sada do 50.000 KM), imamo relativno nisku inflaciju (oko 1,4 posto).

Glavni nedostatak ovog sistema je nedostatak razvojnog koncepta i većeg stepena slobode u kamatnoj politici banaka (koja je ograničena visinom obaveznih rezervi koje se drže u CBBiH).

Zbog svega ovoga moja hipoteza u ovom radu da je u životnom osiguranju "spas" za posrnule PIO fondove ima i naučnu i socijalnu, ali i logičnu podlogu u budućnosti.

⁷ Centralna Banka BiH, Godišnji izvještaj za 2014 godinu

Ako bi elaborirali ovu hipotezu po kojoj bi, sa prosječnim ulaganjem iz sredstava poslodavaca od cca 500 Eura godišnje po uposleniku u BiH (sada oko 700.000), moglo bi da se za 5 godina skupi, samo po osnovu kamata, suma od 50.000.000 Eura. Glavnica koja donosi tu kamatu od 350.000.000 Eura godišnje premije za tih 5 godina narasla bi na 1,750.000.000 Eura.

Ako bi se na taj kapital naslonila, barem djelomično, i ušteđevina građana (koja je sada 4,5 milijardi Eura samo u bankama) uložena u privatne police životnog osiguranja, penzija više ne bi bila mala svota nedostatna za normalan i čovjeka dostojan način života u penzionerskim danima.

Ključan korak mora napraviti struka (osiguravateljna i aktuarska), državna politika (kroz legislativu i regulatora) i svijest građana (na kojoj se mora raditi).

ZAKLJUČAK

Penzioni fondovi su savim sigurno generatori budućih kriza u svijetu pa tako i u Bosni i Hercegovini.

Smanjenje potreba za novom radnom snagom (zbog tehnoloških napredaka), produženje životnog vijeka (zbog napretka medicine i nauke), te neravnomjerna raspodjela društvenog bogatstva u svijetu (zbog poznatog sukoba "velikih i malih" država), dovesti će neminovno i Bosnu i Hercegovinu u krizu koju postojeći sistem penzionog osiguranja neće moći sam riješiti.

Zbog toga se očekuje hitna intervencija države u pravcu reformi koje će penzionere (i sadašnje i buduće) dovesti u bolju situaciju. Rješenje se nazire u preporukama koje daje Evropska komisija svojim članicama u rečenici njenog komesara: "Idite u penziju što kasnije i obezbjedite sebi privatnu penziju".

Životna osiguranja sa svojim ostalim dobrim karakteristikama (zaštite od rizika smrti i bolesti) nude i prikupljanje premije i njenu akumulaciju u zajedničke projekte sa državom kojom bi se generirao profit koji bi omogućio jačanje postojećih penzijskih fondova kroz stvaranje "privatnih" penzija koje bi zajedno sa postojećim mogle omogućiti penzionerima lakši život u budućnosti.

Da li će se to stvarno i desiti ne zavisi od tržišta životnih osiguranja jer ono u Bosni i Hercegovini neumitno i nezasustavljio raste u protekloj deceniji (unatoč negativnim makroekonomskim i političkim uticajima) nego prije svega o spremnosti države da krene u taj proces.

Značajan doprinos dala bi i osiguravajuća društva koja moraju zajedničkom akcijom poraditi na finansijskom opismenjavanju građana i podizanju svijesti na onaj nivo koji mora pokrenuti procese transformacije penzijskih i zdravstvenih fondova osiguranja u pravcu čvršće kooperacije sa osiguravajućim društvima.

Takav zajednički proces kreirao bi transformaciju penzionog sistema koja bi, favoriziranjem učešća životnog osiguranja kao najjeftinijeg načina akumuliranja sredstava, mogla dugoročno obezbjediti sredstva koja bi se mogla ulagati u projekte države koji mogu donijeti više dobiti koja bi se stavila na raspolaganje nazad penzionerima koji bi je ovako uštedjeli tokom radnog vijeka.

Budućnost uspješnih promjena je uvijek počinjala neshvatanjem i neprihvatanjem zbog zatečenih stanja ili zbog poteškoća u realizaciji, ali sadašnjost nam ne ostavlja previše izbora.

LITERATURA:

1. Kotler, P.(2001) *Upravljanje marketingom - Analiza, planiranje, primjena i kontrola*. Zagreb, 9.izd, Mate, Republika Hrvatska.
2. Dr. sc. Babić Mirjana, (2011), *Kako privući nove osiguranike*, *Svijet osiguranja*, Zagreb, Republika Hrvatska
3. Dr Donnini L.A. & Miller K. A. & Walker K., (2010) *Improving Americans' Financial Literacy*, *The Patrick Collins Group*, USA.
4. Marović, B. & Njegomir, V. & Maksimović, R. (2009) *Osnovi osiguranja i reosiguranja*. Beograd, Princip Press, Srbija.
5. CEA statistic no.43, *The European Life Insurance Market in 2009.*, Brisel, 2010, Belgija.
6. Ekonomski institut, (2011) *Izazovi i mogućnosti za ostvarenje primjerenih starosnih mirovina u Hrvatskoj*, Zagreb, Hrvatska
7. European commission,(2012) *An Agenda for adequate, safe and sustainable pensions*, *Conference on occupational pension plan management*, Berlin, Germany.
8. GFK – Istraživanje - *Životno osiguranje - istine i zablude*, 2011, Zagreb, časopis BANKE, Republika Hrvatska.
9. GFK Survey (2012) *Most important insurance product*, Zurich, Insurance group Zurich, Switzerland.
10. SWIS RE – SIGMA reports – World insurance reports in 2005 - 2013.
11. Agencija za nadzor osiguranja FBiH – godišnji izvještaji 2000-2014.
12. Agencija za nadzor osiguranja RS-a – godišnji izvještaji 2000-2014.
13. Agencija za nadzor osiguranja BiH – godišnji bilteni 2004-2013
14. Statistike sa interneta iz svijeta: www.swisre.com, www.munichre.com, www.imf.org, www.ifc.org, www.worldbank.org
15. Statistike sa interneta iz BiH: www.fzs.ba, www.rzs.rs.ba, www.nados.ba, www.fondpiors.org, www.azors.org, www.fzmiopio.ba